

A posztindusztriális kor zsugorodó városai

Alternatív városfejlődési típus vagy urbanizációs zsákutca?

Halász Levente

1. Bevezetés

A Föld népességének lassan 50%-a városlakó lesz, akik többsége gyors ütemben növekvő, megállíthatatlanul fejlődő városi terekben él, így nem meglepő, hogy a kurrens városföldrajzi kutatások fő sodorvonalába az erősödő urbanizáció tartozik. Ennek ellenére a 20. század második felétől kezdve Nyugat-Európa és Észak-Amerika sokrétű urbanisztikai jellegzetességének (kihívásának) a városok minőségi és mennyiségi zsugorodása, fogyatkozása tekinthető, amely folyamat a posztiszocialista országok településeit is sújtja. A kontinens zsugorodó városainak legnagyobb része mára Kelet- és Közép-Európában található.¹ Az említett városok (shrinking cities) az uralkodó társadalom- és településtudományi diskurzusok mostohagyermekai két okból is: egyrészt mert posztiszocialisták, másrészt mert zsugorodnak.² Mégis az említett települések fejlődése a 21. század városfejlődési mechanizmusainak kiemelkedően fontos iskolapéldája, ugyanis a tartósan fogyatkozó, illetve egykoron csökkenő, mára stabilizálódott népességszámú települések az urbanizáció fontos, új útvonalat, fejlődési típusát testesítik meg.

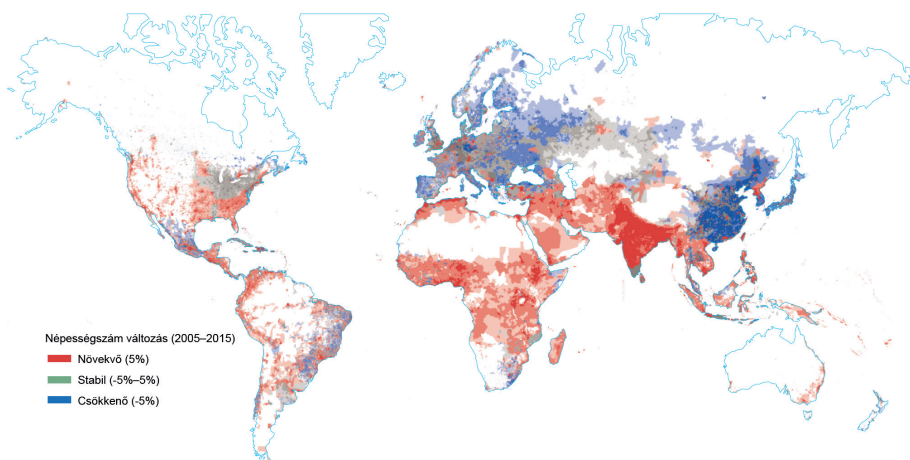
Világsszerte hatból egy, Magyarországon minden második város népessége csökken,³ elsősorban a gazdasági periférián lévő vagy oda került térségekben. Hírhedt példák a népességük több mint felét elvesztő Nagy-tavak környéki metropoliszok: Detroit, Pittsburgh, Cleveland, Buffalo, de az extenzív bányászatra épülő, főként nehézipari profilú európai iparvidékek is (Black County, Ruhr-vidék, lengyel és cseh Felső-Szilézia, Duna-delta közelének román iparvárosai, a borsodi iparvidék). Leginkább az iparosítási törekvések következtében extenzív módon felduzzasztott, majd általában globális gazdasági válságok, politikai fordulatok következményeként szerkezetválságba került városok szenvedték/szenvedik

¹ MYKHNEKO, V. – TUROK, I. (2008): East European Cities – Patterns of Growth and Decline, 1960–2005. *International Planning Studies*, Vol. 13. No. 4. 311–342.

² GROSSMANN, K. et al. (2014): How Urban Shrinkage Impacts on Patterns of Socio-Spatial Segregation: The Cases of Leipzig, Ostrava, and Genoa. In YEAKY, C. C. – THOMPSON, V. S. – WELLS, A. eds.: *Urban Ills: Post Recession Complexities to Urban Living in Global Contexts*. New York–London–Boston, Lexington Books. 241–267.

³ HOLLANDER, J. B. (2011): *The Sunburnt Cities: The Great Recession, Depopulation and Urban Planning in the American Sunbelt*. New York, Routledge.; PALLAGST, K. M. (2007): *Patterns of Shrinking Cities in the USA. The Future of Shrinking Cities: Problems, Patterns, & Strategies of Urban Transformation in a Global Context*. CA, Berkeley.; OSWALT P. ed.: *Shrinking Cities. Vol. 2: Interventions*. Ostfildern, Hatje Cantz Verlag.

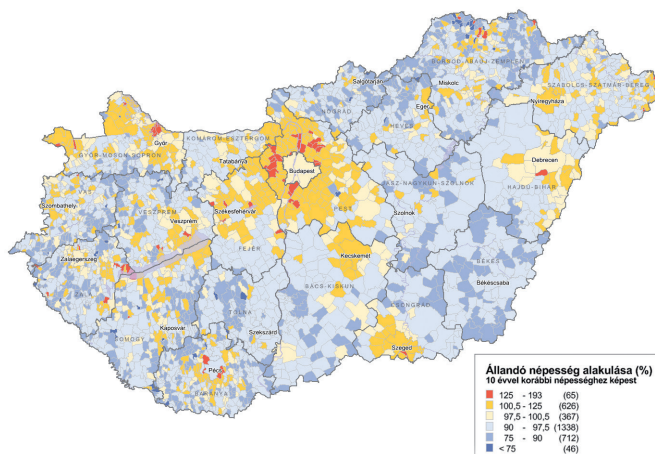
a leglátványosabb mennyiségi és minőségi zsugorodást. Természetesen nem uniformizált jelenségről van szó, hanem számos hely- és térségspecifikus kombináció létezik. Jobb esetben „csak” a városok népességszáma csökken, és az infrastruktúra, az intézményhálózat, a lakosok életminőségét befolyásoló egyéb szolgáltatások színvonala, elérhetősége változatlan marad. A problematikusabb forgatókönyv szerint viszont a települések demográfiai erózióját az infrastruktúra minőségének és az igénybe vehető (alap)szolgáltatások elérhetőségének romlása kíséri.

1. ábra

A Föld népességszámának változása (2005–2015)

Forrás: www.shrinkingcities.com/fileadmin/shrink/projekt/redaktionsbilder/Prog_Polarisierung.pdf
(A letöltés dátuma: 2017. 08. 31.)

2. ábra

A magyar települések állandó népességszámának alakulása (2004–2014)

Forrás: www.geoindex.hu/adatbazisok/magyar-telepulesek-nepessege-2014-evi-adatokkal/ (A letöltés dátuma: 2017. 08. 31.)

2. Az interpretáció nehézségei

A zsugorodó város fogalmi definiálására több kísérlet született; Wieshmann (2007) vélekedése szerint az ilyen az magas népsűrűségű, városias térség, amely minimum 10 ezer állandó lakossal rendelkezik, és népességszáma a megelőző két évben konstans csökkenést mutatott, gazdasága átalakulóban van strukturális válság jeleit viselve. Pallagst (2009) egyszerűbb megközelítést választ, fogyatkozóknak tekinti mindazon várostérségeket, amelyek rövid idő alatt látványos csökkenést szenvedtek el a népesség és munkahelyek számának, valamint a városi funkciók diverzitásának területén. Vey (2007) az egykori iparvárosok azon csoportjaként azonosítja, amelyekre az elmúlt 40 év folyamán jelentékeny (minimum 25%-os) és folyamatos népességszám-csökkenés volt jellemző, míg az elhagyott lakások, üresen álló telkek aránya drasztikusan megnőtt – beleértve az elhanyagolt, sorsára hagyott ipari, kereskedelmi és lakóépületeket.

Bontje és Hollander a városok intenzív zsugorodásához vezető négy megközelítési módot különböztet meg.

- *Városfejlődési modell:* Az iparosítás fordí modelljét alapul véve a városfejlődés ciklikus folyamat, amelyben a város/várostérség hanyatlását ismételt növekedés követi.⁴
- *Monofunkciós városi modell:* Az egyoldalú függés mind a munkaerő, mind a népességszám fluktuációjának párhuzamos alakulását okozza, a grandiózus nagyvállalat stratégiai döntései pedig az egész település és vonzáskörzetének életét hosszú távon, alapjaiban megváltoztatja.⁵ Ebben az esetben a város a gazdasági növekedés egyetlen ágára fókuszál, ez azonban sérülékennyé teszi a gyors ütemű hanyatlással, a válságok begyűrűző hatásaival szemben.
- *Sokkterápia-modell:* Döntően a poszt szocialista országok iparvárosaira jellemző folyamat, ahol az állami tulajdonban lévő szocialista nagyvállalat privatizációja kudarcba fullad és végleges gyárbezáráshoz, elhatalmasodó szociális problémákhoz vezet.⁶
- *Kreatív hanyatlás:* A „kevesebb ember, kevesebb épület, kisebb volumenű földhasználat” elméletet érvényre juttatva az életminőség javítását folyamatosan csökkenő népességű településeken próbálják elérni.⁷

⁴ Ezt a modellt támasztja alá számos urbanizációs elmélet: Berend 2002; Enyedi 1984, 2012; van den Berg 1982; Castells 1991. De Kondratyev 1926-ban publikált cikluselmélete is azon a feltevésen alapszik, miszerint a szakadatlan növekedést megakasztó visszaesés nem csupán dekonjunkció, hanem szerkezeti változásokat is jelez.

⁵ MARTINEZ-FERNANDEZ, Cristina et al. (2012a): Shrinking Cities: Urban Challenges of Globalization. *International Journal of Urban Regional Research*, Vol. 36. No. 2. 213–25.; MARTINEZ-FERNANDEZ, Cristina et al. (2012b): The Shrinking Mining City: Urban Dynamics and Contested Territory. *International Journal of Urban Regional Research*, Vol. 36. No. 2. 245–260.

⁶ BONTJE, Marco (2005): Facing the Challenge of Shrinking Cities in East Germany: The Case of Leipzig. *Geo-Journal*, No. 1. 13–21.

⁷ HOLLANDER 2009a.

3. A zsugorodó városok jellegzetességei

A legtöbb zsugorodó város a posztfordizmus terméke, az ipar részarányának, jelentőségének csökkenése növekvő arányú munkanélküliséget, recesszióba süllyedő térségeket véglegesen elhagyó tömegeket eredményez. A folyamatot katalizáló tényezők közül kiemelendő egyrészt a szuburbanizáció és dezurbanizáció, a megélhetési okból történő, országon belüli vagy más állam munkaerőpiacát célzó migráció (leginkább a fiatal, magasan kvalifikált, innovatív és kreatív társadalmi csoportokat érinti). Emellett további okot jelenthetnek a kedvezőtlen demográfiai folyamatok (alacsony születésszám, előregedő népesség, amely aszimmetrikus települési korstruktúrához vezet). Harmadsorban pedig a világgazdasági konjunktúraciklusok váltakozása, az élesedő gazdasági egyenlőtlenségek, végül a legsúlyosabb esetekben háborús konfliktusok és természeti katasztrófák. A 2008-tól eszkalálódó pénzügyi, gazdasági és hitelválság, a globális szinten százzezreket érintő kilakoltatás, az üres lakások, telkek számának növekedése a zsugorodó városokat – ahol az alacsony jövedelmű társadalmi csoportok koncentrációja jelentékenyebb – erőteljesebben érintette.

A népességszám-csökkenés a városi funkciók hanyatlásához, átalakulásához is vezet. Példának okáért a közlekedési rendszereknek, a szolgáltatásoknak adaptálódniuk kell a kevesebb lakoshoz, azok változó igényeihez. A zsugorodás általában idősödő társadalmakat, erősödő szegregációt, rezidualizációt eredményez, így az ellátórendszerek átalakítása is nélkülözhetetlen.⁸ A helyi, térségi, állami politikai vezetők számára egyre kevesebb hatékony beavatkozási eszköz áll rendelkezésre, így a városfejlődés irányításának módját alapvetően meg kell változtatni. A neoliberalizmus hegemoniájának köszönhetően az egykori vasfüggönytől keletre lévő országok állami intézményeiben a top-down tervezés „dogmájában” való hit gyengébb, mint Nyugaton, ezáltal az egymással versengő városok fejlődésének első számú mozgatórugói a piaci szabályozók, a beruházók fejlesztési döntései és a külföldi működő tőke telephelyválasztásai. Eredményképpen különböző fejlődési pályák rajzolódnak ki, egyes településeknek sikerült az ismételt növekedést elérni (például a németországi Ruhr-vidék központja, a félmillióss Essen városa, amely 2010-ben Európa kulturális fővárosa, míg 2017-ben Európa zöld fővárosa címet nyerte el), míg mások hanyatlása tartósnak bizonyult (például az USA-beli Rust Belt, az Al-Duna ipari konurbációja [Galați Brăila] vagy a borsodi iparvidék egykori fellegvárai). A zsugorodás üteme nagyban függ az átmenetet követő ideiglenes (vagy tartós) hanyatlás hosszától, súlyosságától, emellett a település gazdasági szerkezetétől, a helyi, térségi vállalatok válsággal szembeni kitettségétől és az új gazdasági struktúrákhoz való adaptációs sikertől. A válságra extrém neoliberalizmussal és befektetőbarát politikával válaszolnak, míg üresedő közintézmények, erőtlen tervezői testületek és túlterhelt ellátórendszer jellemzi őket.⁹

⁸ KOVÁCS Z. (1999): Cities From State-Socialism to Global Capitalism: an Introduction. *GeoJournal*, No. 1. 1–6.; GROSSMANN, K. et al. (2014): How Urban Shrinkage Impacts on Patterns of Socio-Spatial Segregation: The Cases of Leipzig, Ostrava, and Genoa. In YEAKY, C. C. – THOMPSON, V. S. – WELLS, A. eds.: *Urban Ills: Post Recession Complexities to Urban Living in Global Contexts*. New York–London–Boston, Lexington Books. 241–267.

⁹ HAASE, A. – RINK, D. – GROSSMANN, K. (2016): Shrinking Cities in Post-Socialist Europe: What Can We Learn from Their Analysis for Theory Building Today. *Geografiska Annaler: Series B. Human Geography*, Vol. 98. 4. 305–319.

A legtöbb egykori államszocialista ország városának lélekszáma már az 1980-as években (a posztindusztriális fázisba jutott nyugat-európai és amerikai városokéhoz hasonlóan) csökkenni kezdett, azonban ez a negatív folyamat az 1989-es politikai fordulatokkal erősödött fel igazán.¹⁰ A posztszocialista átmenet – politikai, gazdasági és társadalmi változásaival – felgyorsította az akkor nagyjából egy évtizede tartó népességsökkenést (a csökkenő születésszám, a térségből való elvándorlás és a szuburbanizáció révén.) A településszerkezetre és a lakásépítésekre is látványos hatással van a zsugorodás, ugyanis a városközpontok egyre gyorsabb ütemben kiüresednek, míg a települések külvárosai válnak a lakásépítések centrumaivá, ezt tetézi a gazdasági és kereskedelmi szuburbanizáció, amely következtében a belvárosok gazdasági gyengülése a városok agglomerációjának erősödésével párhuzamosan zajlik.

A fogyatkozó városok területi-társadalmi egyenlőtlenségeinek mintázata új konfigurációt igényel. Egyes városrészek, negyedek népessége dinamikusabb csökkenést, az épületállomány gyorsabb pusztulást szenved el, míg máshol kevésbé érezhetők a zsugorodás negatív hatásai. Ezek a városrészek belülről egyre homogénebbek, míg egymással szemben lényegesen különbözőbbekké válnak, ez pedig erősíti az intraurbán egyenlőtlenségeket.¹¹ A folyamat regionális szinten is megjelenik, ugyanis a zsugorodás általánosságban egy egész térségre, annak minden településére jellemző, és nem egyedi városfejlődési „defektként” jelentkezik, tehát a területi autokorreláció is érvényre jut. Sok esetben a legfőbb gond az, hogy a problémák számának növekedése a hatékony intervenciók eszközeinek csökkenésével párosul.¹²

4. A stratégiai tervezés jellegzetességei

A jelenleg elfogadott növekedésorientált városfejlődési paradigma felől a zsugorodás zsákutcának, abnormális, az általános trendektől ideiglenesen eltérő folyamatnak tekinthető, amely árnyékjelenséggént él a globális szinten megállíthatatlanul gyors urbanizáció mellett. A városok zsugorodása egyértelműen az iparosodott, erőteljesen globalizálódott, fejlett világ jellemző urbanizációs jelensége, amelynek optimális kezelésére egyelőre nem áll rendelkezésre elegendő tapasztalat, erőforrás, sőt a politikai, tervezői, kutatói szakmára világszerte a regresszív gondolkodás, a kései, tűzoltásszerű beavatkozás jellemző. Ezt elkerülendő, első lépésként a növekedésorientált ortodox tervezői szemléletmódon kell változtatni, amely a zsugorodó várost hanyatló településként, egyben a rendszerben felbukkanó hibának értelmezi. Ennek tükrében ugyanis bárminemű csökkenés, fogyatkozás,

¹⁰ STANILOV, K. (2007): *The Post-Socialist City: Urban Form and Space Transformations in Central and Eastern Europe after Socialism*. Dordrecht, Springer.; SÝKORA, L. (2009): *New Socio-Spatial Formations: Places of Residential Segregation and Separation in Czechia*. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, Vol. 100. No. 4. 417–435.

¹¹ SÝKORA 2009.; SZIRMAI V. ed.: „Artificial Towns” in the 21st Century: *Social Polarisation in the New Town Regions of East-Central Europe*. Budapest, Institute for Sociology Centre for Social Sciences Hungarian Academy of Sciences. 197–215.

¹² MAES, M. – LOOPMANS, M. – KESTELOT, Ch. (2012): *Urban Shrinkage and Everyday Life in Post-Socialist Cities: Living with Diversity in Hrusov, Ostrava, Czech Republic*. *Built Environment*, Vol. 38. No. 2. 229–243.

zsugorodás negatívan értékelődik, míg a hosszú távú gazdasági és demográfiai apályhoz való adaptáció képessége elenyésző.¹³

Szerencsére a 21. század elejétől kezdve látványosan gyarapodott az olyan kutatások száma, amelyek alternatív módon közelítették meg a zsugorodás, a kvalitatív és kvantitatív fogyatkozás jelenségét, amelyeket kihagyhatatlan lehetőségekként értelmeznek.¹⁴ Az elmúlt időszak új tudományos diskurzusai már több esetben is a „fewer better” (kevesebb több) elméletet tükrözik. Ennek értelmében elkezdődött a városzsugorodás pozitív hatásainak és hatékony kezelésének vizsgálata és az eredmények gyakorlati alkalmazása,¹⁵ sőt, a zsugorodó városok konceptualizálása is megjelent.¹⁶ Fontossá vált alternatív városfejlődési scenáriók kidolgozása, például az úgynevezett növekedés utáni (post-growth) megközelítés általánosítása tétele. Ezen zsugorodó városok stratégiai tervezése kivétel nélkül a fenntarthatóságot, a revitalizációt, a kompakt városi struktúra megteremtését, a zöldterületek és -felületek¹⁷ nagyságának növelését, rendszerbe integrálását, ezzel párhuzamosan a zöld infrastruktúra fejlesztését, valamint kulturális és turisztikai szuprastrukturát érintő beavatkozásokat tartja szem előtt. Pozitívuma, hogy nélkülözhetetlenné teszi a műszaki tervezés merevségétől elrugaskodott, kreatív tervezés-fejlesztés lehetőségeinek kiaknázását, amelyre nincs általánosan elfogadott stratégiai terv, helyette megjelennek a lokalitás jellegzetességeit figyelembe vevő beavatkozások.

5. A zsugorodó városokkal foglalkozó kutatások pionírai

A közelmúltban számos amerikai, távol-keleti, nyugat-európai, posztoszocialista kelet- és közép-európai ország esetében a zsugorodás folyamatának erősödése a jelenségre irányított tudományos figyelmet. A kezelési lehetőségek feltárása a mai napig növekvő számú és mélységű interdiszciplináris kutatások központi témája. Az egyik legátfogóbb, zsugo-

¹³ GLOCK, B. (2006): *Stadtpolitik in schrumpfenden Städten – Duisburg und Leipzig im Vergleich*. Wiesbaden, VS Verlag für Sozialwissenschaften.; HOLLANDER 2006; HOLLANDER 2009.; MARTINEZ-FERNANDEZ et al. 2012.; RHODES, J. – RUSSO, J. (2013): Shrinking ‘Smart’? Urban Redevelopment and Shrinkage in Youngstown, Ohio. *Urban Geography*, Vol. 34. No. 3. 305–326.

¹⁴ MARTINEZ-FERNANDEZ, C. – WU, C. T. (2007): Stadtentwicklung in einer differentiellen Wirtschaftlichkeit – schrumpfende Städte in Australien. *Berliner Debatte Initial*, Vol. 18. No. 1. 45–60.

¹⁵ HAGER, F. – SCHENKEL, W. (2003): *Schrumpfungen*. München, Oekom.

¹⁶ WIECHMANN, Th. – PALLAGST, K. M. (2012): Urban Shrinkage in Germany and the USA: A Comparison of Transformation Patterns and Local Strategies. *International Journal of Urban and Regional Research*, Vol. 36. No. 2. 261–280.; PIRISI G. – MÁTÉ É. (2014): Zsugorodó kisvárosok – kinstári optimizmus: A demográfiai hanyatlás kérdéskörének megjelenése hazai kisvárosok tervezési dokumentumaiban. *Területfejlesztés és innováció*, 8. évf. 2. sz. 28–39.

¹⁷ Zöldterület: A település beépítésre nem szánt területeinek részben vagy egészben állandóan növényzettel fedett, más területfelhasználási egységhez nem tartozó közterületei, kivételesen közhasználat céljára átadott területei (közparkok, közterületek).

Zöldfelület: minden olyan terület, amelyet növényzet borít.

Zöldfelületi rendszer: A település klimatikus viszonyainak fenntartása, javítása érdekében döntően zöldfelületekből és vízfelületekből álló, hatásmechanismusuk és térbeli elhelyezkedésük alapján egy nagy egységet képező települési szövet (alrendszer), amely az adott település ökológiai paramétereit, lakóinak pszichés és szomatikus érzetét javítja, egyes állatok számára élőhelyet biztosít, a város káros környezeti hatásait csökkenti. Elérhető: <http://tajepiteszek.hu/alapfogalmak> (A letöltés dátuma: 2018. 03. 22.)

rodó városokkal foglalkozó projekt a German Shrinking Cities, ennek keretében döntően német építészek, kutatók, művészek és helyi szervezetek segítségével dolgoztak ki alternatív megoldásokat, fejlesztési lehetőségeket azzal a céllal, hogy az ellenurbanizáció által sújtott városok adaptálhassák azokat.¹⁸ 2001-ben a „Keleti városmegújulás” (Stadtumbau Ost) projekt keretében Lipcse példáján keresztül készítettek csökkenésorientált, integrált városfejlesztési terveket.¹⁹ A 2000-es évek elejétől kirajzolódni látszik a zsugorodó városok elméleti és gyakorlati megközelítésével, konceptualizálásával foglalkozó német iskola, ennek – a vizsgálati sikerek és a hasznosítható eszköztár mellett – hátránya, hogy elhanyagolható számú más nemzetiségű kutatóval, építésszel kooperáltak, így túlzottan Németország-specifikus megoldási javaslatok születtek.

A tengerentúlon nagy tudományos visszhangot kapott az Ohio állambeli Youngstownra készített terv, amely a „shrink smart”, tehát a kreatív zsugorodást,²⁰ annak eszközeit, főként az úgynevezett újratermészetesítési törekvéseket támogatja. 2004-ben a University of California szakértői gárdájának bevonásával megalapították a Shrinking Cities International Research Network (SCIRN) elnevezésű szervezetet, amely tagjai folyamatos kutatásokat végeznek a témában (többek között amerikai, mexikói, brazil, német, francia, brit, dél-koreai, ausztrál és japán eseteket vizsgálva). A téma relevanciáját jelzi, hogy a Forbes magazin elkészítette a leggyorsabban fogyatkozó nagyvárosok/városok listáját,²¹ emellett számtalan formális és informális csatorna (például MilwaukeeTalkie, FixBUffalo, ThinkDetroit) foglalkozik megoldási javaslatok gyűjtésével, azok adaptálhatóságával.

6. Városfejlesztési koncepciók

Számos utópisztikus és realisztikus koncepció, megoldási javaslat született a zsugorodó városok kezelésével kapcsolatban.

- *Városi archipelago*: A létező településszerkezeten belül fontosabb csomópontok körül koncentrálja a városfejlesztési beavatkozásokat, ezáltal szigetszerűen a népességszám emelkedik, míg összességében a város zsugorodik. A növekedési pólusok körüli területen bontásokra, sőt végső esetben a természetes élővilág visszaállítására is lehetőség nyílna.²² A tervet a bonyolult földhasználati

¹⁸ RUGARE, S. – SCHWARZ, T. eds. (2008): *Cities Growing Smaller*. Kent State's Cleveland Urban Design Collaborative. Cleveland. Részletebben lásd shrinkingcities.com (A letöltés dátuma: 2018. 03. 22.)

¹⁹ GLOCK, Birgit (2005): Umgang mit Schrumpfung. Reaktionen der Stadtentwicklungspolitik in Duisburg und Leipzig. In GESTRING, N. et al. eds.: *Jahrbuch StadtRegion 2004/2005 Schwerpunkt Schrumpfende Städte*. VS Verlag fuer Sozialwissenschaften.

²⁰ AEPPEL, T. (2007): Youngstown Thinks Small as its Population Declines. *Wall Street Journal*, 2007. 05. 04.; LANKS, B. (2006): Creative Shrinkage. *New York Times Magazine*, 2006. 10. 10.

²¹ WOOLSEY, M. (2008). America's Fastest-dying Towns. *Forbes.com*. 2008. augusztus 9. Elérhető: https://www.forbes.com/2008/12/08/towns-ten-economy-forbeslife-cx_mw_1209dying_slide.html (A letöltés dátuma: 2018. 03. 22.); WOOLSEY, M. (2008). America's Fastest-dying Towns. *Forbes.com*. 2008. augusztus 9. Elérhető: https://www.forbes.com/2008/12/08/towns-ten-economy-forbeslife-cx_mw_1209dying_slide.html (A letöltés dátuma: 2018. 03. 22.)

²² UNGERS, O. M. – KOOLHAAS, R. – RIEMANN, P. – KOLLHOFF, K. – OVASKA, A. (1977): *The City in the City. Green Archipelago*. Berlin.; CEPL, Jasper (2006): Oswald Mathias Ungers's Urban Archipelago for Shrinking Berlin. In OSWALT P. ed.: *Shrinking Cities. Vol. 2: Interventions*. Ostfildern, Hatje Cantz Verlag.

szabályozások meghozatala és elfogadtatása, valamint a „fejlesztési csomópontok” szubjektív kijelölése mögötti politikai érdekek akadályozzák.²³

- *A népsűrűség és a beépítettség sűrűség csökkentése:* Ennek keretében bátorítanak a még a településen élők a kiüresedett foghíjtelkek, lakások kreatív és innovatív használatára, amelyek fenntartásában az önkormányzat is segítséget nyújtana.²⁴ Ezeken az üres területeken lehetőség nyílhat például városi kertészkedésre, melléképületek építésére vagy otthoni vállalkozások működtetésére. Hatásos, alulról jövő kezdeményezés, amelynek megvalósítása egyszerű, és amely több amerikai és nyugat-európai városban hatékonyan működik, így posztoszocialista térségbeli adaptációja is lehetséges.
- *Leromlott épületek elbontása:* Elhagyott, üresen maradt épületek hozzájárulnak a vandalizmus erősödéséhez, illegális lakásfoglalók, drogsempészek, prostituáltak átmeneti szállásai lehetnek.
- *Erősíteni a „less is more” brandet:* ennek értelmében az alacsony népességszámmal párosuló sokrétű városi szolgáltatási arzenált értékként kell felfogni.
- *A város percepciójának, profiljának megváltoztatása:* Célja az egykori iparvárosimázs homályosítása és egy teljesen új városbrand kialakítása. Egészséges és tiszteletreméltó távolságot kell kialakítani a jelen modern városa és az ipari múlt között. Az ipartörténeti örökség szőnyeg alá söprése helyett azt értékként kell felfogni, azonban egyértelműsíteni kell, hogy az egykori városi miliő nem tér vissza. A település repozicionálása történhet az ipari múltra alapozva vagy a gyökeresen új utat kihangsúlyozva.²⁵

3. ábra

Miskolc város logója (Az ideális elhelyezkedést [hegység és alföld találkozása, folyóvölgy], a kedvező természeti adottságokat, a kellemes klímát hangsúlyozza)

Forrás: deliiparipark.hu (A letöltés dátuma: 2017. 10. 05.)

²³ 1990-ben hasonló beavatkozással próbálták a zsugorodó Detroitot átalakítani, azonban az intenzív népességcsökkenés sújtotta városrészekben még mindig jelentékeny számban éltek alacsony jövedelmű és kisebbségekhez tartozó lakosok, így a projekt megvalósítása már a kidolgozás szintjén hamvába hullt. (WALDHEIM, Ch. – SANTOS-MUNNÉ, M. (2001): Decamping Detroit. In Daskalakis, G. – Waldheim, C. – Young, J. eds.: *Stalking Detroit*. Barcelona, Actar.) A városok legfejlettebb, legtöbb innovációs potenciállal rendelkező központi, alközponti területei az önkormányzat felől több támogatásban részesülnének, míg a leromló, kiüresedő városrészekben „csak” az alapszolgáltatások színvonalának fenntartására koncentrálnak.

²⁴ Urban Design Center of Northeast Ohio, 2005.

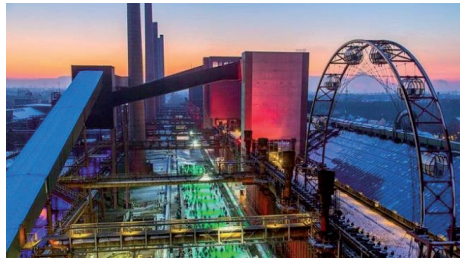
²⁵ HALÁSZ L. (2016): Social and Economic Transformation in Komló and its Region. In SZIRMAI V. ed.: *„Artificial Towns” in the 21st Century: Social Polarisation in the New Town Regions of East-Central Europe*. Budapest, Institute for Sociology Centre for Social Sciences Hungarian Academy of Sciences. 197–215.

4. ábra

Miskolc város új főterének terve

Forrás: www.terport.hu/hirek/elkeszultek-a-miskolci-foter-atalakitanak-tervei (A letöltés dátuma: 2017. 09. 12.)

5. ábra

A Zollverein szénbánya és kokszolómű, amely sikeres átalakítást követően (2010 óta) multifunkcionális kulturális és turisztikai attrakció

Forrás: www.hrs.de/hotel/unterwegs/clever-reisen/reisetipps/die-schoensten-schlittschuhbahnen-2018/ (A letöltés dátuma: 2017. november 3.)

6. ábra

Essen város logója – Európa zöld fővárosaként

Forrás: https://www.essen.de/rathaus/europa/eu_projekte/european_green_capital.de.html (A letöltés dátuma: 2018. 09. 08.)

- A neoliberalizmus időszakában a hasonló profilú gyárak, vállalkozások becsalogatásáról le kell mondani, ugyanis ezek a multi- és transznacionális vállalatok az olcsó munkaerőt követik, tehát például Kínába, Délkelet-Ázsiába telepítik leányvállalataikat. Helyette versenyképes közép- és kisvállalkozásokat kell támogatni, akár inkubációval, amelyek elsősorban oktatási, kutatási, fejlesztési, innovációs, kulturális profillal rendelkeznek.

- Erősíteni kell a szabad vállalkozási zónákká nyilvánítást, ahol a betelepülő cégek fejlesztési és foglalkoztatási többlettámogatásban, adókedvezményben részesülnek.
- Zöldmezős helyett/mellett barnamezős beruházásokat is előnyben kellene részesíteni, a gyakorta központi elhelyezkedésű területek infrastrukturális helyzetének javításával vonzóvá tenni potenciális befektetők számára.

7. ábra

Az 1885-ben megnyitott Ganz gyártelep (felül), valamint a helyén sikeres barnamezős beruházásként 2001-ben megnyitott, azóta kulturális központként és kedvelt zöldterületként funkcionáló Millenáris (alul)

Forrás: orszagszerte.hu; origo.hu alapján a szerző szerkesztése (A letöltés dátuma: 2017. 10. 25.)

7. Összegzés helyett

Számos kérdés, kétely merül fel a zsugorodó városok jövőjével, és a helyzetükre vonatkozó megoldási javaslatokkal kapcsolatban. Ezeket addig nem lehet megválaszolni, amíg koncepcionális szinten hiányzik a koherencia. Sem tervezői, sem politikai, sem kutatói oldalról nem érkezett globálisan elfogadható magyarázat arra, vajon a tervszerű zsugorodás, csökkenés miért hasznosabb és hosszabb távon fenntarthatóbb, mint a spontán úton végbement és tüneteit kapkodva, ötletelve orvosló megoldások. Nélkülözhetetlen a paradigmaváltás, tehát a zsugorodást hanyatlás helyett a városfejlődés egy természetes típusának elfogadni.²⁶ Amíg nincs konszenzus a zsugorodó városok jövőjét illetően, tehát negatív előjelű és ideiglenes folyamatként interpretálják azt kihasználható lehetőség, kihívás helyett, addig néhány lokális szintű, jó gyakorlaton kívül nem várható globálisan elfogadott stratégia és az ezen alapuló operatív beavatkozási gyakorlat alkalmazása.

²⁶ HOLLANDER, 2009b.

Felhasznált irodalom

- AEPPEL, T. (2007): Youngstown Thinks Small as its Population Declines. *Wall Street Journal*, 2007. 05. 04.
- BEREND, T. I. (2002): Economic Fluctuation Revisited. *European Revision*, No. 3. 305–316.
- VAN DEN BERG, L. et al. (1982): *Urban Europe. Vol. I. Study of Growth and Decline*. New York – Oxford. Pergamon Press.
- CASTELLS, M. (1991): *The Informational City*. Oxford, Blackwell.
- BONTJE, M. (2005): Facing the Challenge of Shrinking Cities in East Germany: The case of Leipzig. *GeoJournal*, No. 1. 13–21.
- CEPL, J. (2006): Oswald Mathias Unger's Urban Archipelago for Shrinking Berlin. In OSWALT P. ed.: *Shrinking Cities. Vol. 2: Interventions*. Ostfildern, Hatje Cantz Verlag.
- ENYEDI Gy. (1984): *Az urbanizációs ciklus és a magyar településhálózat átalakulása*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- ENYEDI Gy. (2012): *Városi világ*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- GLOCK, B. (2005): Umgang mit Schrumpfung. Reaktionen der Stadtentwicklungspolitik in Duisburg und Leipzig. In GESTRING, N. et al. eds.: *Jahrbuch StadtRegion 2004/2005 Schwerpunkt Schrumpfende Städte*. VS Verlag fuer Sozialwissenschaften.
- GLOCK, B. (2006): *Stadtpolitik in schrumpfenden Städten – Duisburg und Leipzig im Vergleich*. Wiesbaden, VS Verlag für Sozialwissenschaften.
- GROSSMANN, K. – HAASE, A. – ARNDT, T. – CORTESE, C. – RUMPEL, P. – RINK, D. – SLACH, O. – TICHA, I. – VIOLANTE, A. (2014): How urban shrinkage impacts on patterns of socio-spatial segregation: the cases of Leipzig, Ostrava, and Genoa. In YEAKY, C. C. – THOMPSON, V. S. – WELLS, A. eds.: *Urban Ills: Post Recession Complexities to Urban Living in Global Contexts*. New York–London–Boston, Lexington Books. 241–267.
- HAASE, A. – RINK, D. – GROSSMANN, K. (2016): Shrinking Cities in Post-Socialist Europe: What Can We Learn from Their Analysis for Theory Building Today. *Geografiska Annaler: Series B. Human Geography*, Vol. 98. 4. 305–319.
- HAGER, F. – SCHENKEL, W. (2003): *Schrumpfungen*. München, Oekom.
- HALÁSZ L. (2016): Social and Economic Transformation in Komló and its Region. In Szirmai V. ed.: *“Artificial Towns” in the 21st Century: Social Polarisation in the New Town Regions of East-Central Europe*. Budapest, Institute for Sociology Centre for Social Sciences Hungarian Academy of Sciences. 197–215.
- HOLLANDER, J. B. et al. (2009a): Planning Shrinking Cities. *Progress in Planning*, Vol. 72. No. 4. 1–37.
- HOLLANDER, J. B. (2009b): *Polluted And Dangerous: America's Worst Abandoned Properties and What Can Be Done about Them*. Burlington, University of Vermont Press.
- HOLLANDER, J. B. (2011): *The Sunburnt Cities: The Great Recession, Depopulation and Urban Planning in the American Sunbelt*. New York, Routledge.
- KOVÁCS Z. (1999): Cities From State-Socialism to Global Capitalism: an Introduction. *GeoJournal*, No. 1. 1–6.
- LANKS, B. (2006): Creative Shrinkage. *New York Times Magazine*, 2006. 10. 10.
- MAES, M. – LOOPMANS, M. – KESTELOT, Ch. (2012): Urban Shrinkage and Everyday Life in Post-Socialist Cities: Living with Diversity in Hrusov, Ostrava, Czech Republic. *Built Environment*, Vol. 38. No. 2. 229–243.

- MARTINEZ-FERNANDEZ, C. – WU, C. T. (2007): Stadtentwicklung in einer differenten Wirtschaft – schrumpfende Staedte in Australien. *Berliner Debatte Initial*, Vol. 18. No. 1. 45–60.
- MARTINEZ-FERNANDEZ, C. et al. (2012a): Shrinking Cities: Urban Challenges of Globalization. *International Journal of Urban Regional Research*, Vol. 36. No. 2. 213–25.
- MARTINEZ-FERNANDEZ, C. et al. (2012b): The Shrinking Mining City: Urban Dynamics and Contested Territory. *International Journal of Urban Regional Research*, Vol. 36. No. 2. 245–260.
- MYKHENKO, V. – TUROK, I. (2008): East European Cities – Patterns of Growth and Decline, 1960–2005. *International Planning Studies*, Vol. 13. No. 4. 311–342.
- PALLAGST, K. M. (2007): *Patterns of Shrinking Cities in the USA. The Future of Shrinking Cities: Problems, Patterns, & Strategies Of Urban Transformation in a Global Context*. CA, Berkeley.
- PIRISI G. – MÁTÉ É. (2014): Zsugorodó kisvárosok – kincstári optimizmus: A demográfiai hanyatlás kérdéskörének megjelenése hazai kisvárosok tervezési dokumentumaiban. *Területfejlesztés és innováció*, 8. évf. 2. sz. 28–39.
- RHODES, J. – RUSSO, J. (2013): Shrinking „Smart”? Urban Redevelopment and Shrinkage in Youngstown, Ohio. *Urban Geography*, Vol. 34. No. 3. 305–326.
- RUGARE, S. – SCHWARZ, T. eds. (2008): *Cities Growing Smaller. Kent State’s Cleveland Urban Design Collaborative*. Cleveland.
- STANILOV, K. (2007): *The Post-Socialist City: Urban Form and Space Transformations in Central and Eastern Europe after Socialism*. Dordrecht, Springer.
- SÝKORA, L. (2009): New Socio-Spatial Formations: Places of Residential Segregation and Separation in Czechia. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, Vol. 100. No. 4. 417–435.
- VEY, J. (2007): *Restoring Prosperity. The State Role in Revitalizing America’s Older Industrial Cities*. Washington D. C., The Brookings Institution.
- UNGERS, O. M. – KOOLHAAS, R. – RIEMANN, P. – KOLLHOFF, K. – OVASKA, A. (1977): *The City in the City. Green Archipelago*. Berlin.
- WALDHEIM, Ch. – SANTOS-MUNNÉ, M. (2001): Decamping Detroit. In Daskalakis, G. – Waldheim, C. – YOUNG, J. eds.: *Stalking Detroit*. Barcelona, Actar.
- WIECHMAN, Th. (2007): *Between Spectacular Projects and Pragmatic Deconstruction. The Future of Shrinking Cities: Problems, Patterns, & Strategies of Urban Transformation in a Global Context*. CA. Berkeley.
- WIECHMANN, Th. – PALLAGST, K. M. (2012): Urban Shrinkage in Germany and the USA: A Comparison of Transformation Patterns and Local Strategies. *International Journal of Urban and Regional Research*, Vol. 36. No. 2. 261–280.
- WOOLSEY, M. (2008). America’s Fastest-dying Towns. *Forbes.com*. 2008. augusztus 9. Elérhető: https://www.forbes.com/2008/12/08/towns-ten-economy-forbeslife-cx_mw_1209dying_slide.html (A letöltés dátuma: 2018. 03. 22.)